

PREVENCE ÚRAZOVOSTI DĚTÍ – EDUKAČNÍ ČINNOST SESTRY PREVENTION OF ACCIDENTS IN CHILDREN – EDUCATIONAL ACTIVITY OF NURSES

Greplová Ivona¹, Machová Alena²

¹ON Tábor, laboratoř EEG

²Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta, katedra ošetrovatelství

Summary

Contemporary statistical data on children accidents are just alarming. Thus, we should be interested in a solution of the situation to affect it positively. Accidents are the most frequent cause of the death in children, adolescents and young adult individuals.

The problem of children accidents presents a severe health-social issue.

Concepts of health services and education and position of nurses was recently considerably changed. Suitable education of children by nurses could positively affect the accident rate in children.

The target of the survey was to find, whether nurses implement educational programmes of the prevention of accidents in pupils of primary schools. After that, based on the analysis of the answers acquired from children of the older school age, it should be established, whether the children are sufficiently informed about the prevention of accidents and what the sources of their information are.

Key words: Prevention – children accidents – education – information

Souhrn

Současné statistiky dětských úrazů jsou přímo alarmující. Proto by mělo být v zájmu nás všech tuto situaci řešit a kladně ovlivnit. Úrazy jsou nejčastější příčinou úmrtí u dětí, dospívajících a mladých dospělých jedinců. Problematika úrazů dětí představuje vážný zdravotně sociální problém.

V poslední době se výrazně změnila i koncepce zdravotnictví, vzdělávání a postavení sester. Vhodná edukace dětí sestrami by mohla kladně ovlivnit počty úrazů u dětí.

Cílem průzkumu bylo zjistit, zda jsou sestrami realizovány edukační programy prevence úrazů u žáků základních škol. Dále pak na základě analýzy získaných odpovědí od dětí staršího školního věku zjistit, zda jsou žáci dostatečně informováni o prevenci úrazovosti dětí a jaké jsou zdroje jejich informací.

Klíčová slova: prevence – dětské úrazy – edukace – informace

ÚVOD

Současné statistiky dětských úrazů jsou přímo alarmující. Proto by mělo být v zájmu nás všech tuto situaci řešit a kladně ovlivnit. Je třeba si uvědomit, že úrazy jsou globálním veřejně zdravotním problémem, který má často za následek úmrtí, a to až u několika milionů lidí ročně. Jsou také nejčastější příčinou

úmrtí u dětí, dospívajících a mladých dospělých jedinců. Celkově jsou úrazy odpovědné za větší počet úmrtí než nádory a kardiovaskulární onemocnění v těchto věkových skupinách..

Problematika úrazů dětí představuje vážný zdravotně sociální problém. Danou situaci může velmi ovlivnit rodina dítěte. V první

řadě jsou to rodiče, kteří jsou odpovědní za výchovu svých dětí, dále školská zařízení a v neposlední řadě zdravotnická zařízení primární péče (4).

V poslední době se výrazně změnila i koncepce zdravotnictví, vzdělávání a postavení sester. A právě v oblasti prevence by mohly sestry výrazně pomoci. Vhodná edukace dětí sestrami pracujícími v ordinacích lékařů pro děti a dorost, na chirurgických a ortopedických ambulancích, by mohla kladně ovlivnit počty úrazů u dětí. Sestra by měla využít každého kontaktu s dítětem a jeho rodiči k výchově ke zdravému životnímu stylu a prevenci nemocí a úrazů. Zároveň by sestry měly spolupracovat se školskými zařízeními a podílet se na edukačních programech organizovaných školou a zaměřených na prevenci úrazů. Naši společnosti je jasné, že je potřeba snížit výskyt dětských úrazů, ale přesto se prevenci úrazů dětí nevěnuje dostatečná pozornost. Přitom prevence úrazů je méně ekonomicky náročná než řešení již vzniklých úrazů. O tom nás přesvědčují počty dětí, které se dostanou do ambulancí nebo přímo na nemocniční lůžko k ošetření poranění, ke kterému došlo vlivem úrazu (5).

CÍL

Cílem průzkumu bylo zjistit, zda jsou sestrami realizovány edukační programy prevence úrazů u žáků základních škol. Dále pak na základě analýzy získaných odpovědí od dětí staršího školního věku zjistit, zda jsou žáci dostatečně informováni o prevenci úrazovosti dětí a jaké jsou zdroje jejich informací. Byly stanoveny následující hypotézy:

- H 1: V současné době nejsou realizovány edukační programy prevence úrazovosti dětí sestrami
- H 2: Žáci ZŠ získávají informace o prevenci úrazovosti ve větší míře z jiných zdrojů než od sester
- H 3: Žáci ZŠ nemají dostatečné informace o prevenci úrazů

METODIKA

K ověření hypotéz byly použity dotazníkové metody. Nástrojem sběru dat byly formuláře dotazníku pro ambulantní sestry Jihočeského kraje a pro starší žáky ZŠ a víceletého soukro-

mého gymnázia v Táboře. Dotazníky byly z důvodu ochrany dat anonymní. Výzkum byl proveden během měsíce března roku 2006.

VÝZKUMNÝ SOUBOR

Jeden výzkumný soubor tvořili starší žáci ZŠ v Táboře a žáci primy, sekundy, tercie a kvarty soukromého víceletého gymnázia v Táboře. Žáky tohoto věku jsme si vybrali hlavně z toho důvodu, protože se domníváme, že tato věková skupina je nejhůře edukovatelná. Bylo rozdáno celkem 100 dotazníků a návratnost byla stoprocentní. V dotazníku bylo celkem 18 otázek. Z nich bylo 7 uzavřených, 10 polootevřených a jedna otevřená.

Druhý výzkumný soubor tvořilo 93 ambulantních sester z dětských, chirurgických a ortopedických ambulancí Jihočeského kraje. Dotazník obsahoval 17 otázek. Většina otázek byla uzavřených a týkaly se edukační činnosti sester v oblasti prevence úrazů u dětí.

VÝSLEDKY A DISKUSE

Celkově se výzkumu zúčastnilo 100 žáků. Z tohoto počtu bylo 38 (38 %) chlapců a 62 (62 %) dívek. Největší počet respondentů bylo ve věku 13 a 14 let. Z celkového počtu tuto skupinu tvořilo shodně 23 žáků (23 %). Další děti byly ve věku jedenácti let, těch bylo 20 (20 %), dvanáctiletých bylo 20 (20 %) a 14 (14 %) žáků bylo patnáctiletých. Tuto věkovou skupinu jsme vybrali úmyslně, neboť se domníváme, že tato věková skupina dětí bývá problematická, málo zodpovědná a těžce přizpůsobivá. V tomto věku děti rády experimentují, málo dbají rad dospělých a hlavně se snaží mnohdy až neuváženě poukázat na svoji vlastní osobu bez toho, že by dokázaly přemýšlet o důsledcích svého jednání. Utvrdily nás v tom i odpovědi na otázky v dotazníku, které se týkaly podceňování nebezpečí, lákání nebezpečí a toho, zda se řídí radami dospělých, kteří je poučují o způsobu takového chování, které by zabránilo jejich úrazu (2,3).

Pokyny lidí, kteří edukují o správném chování, jež má zamezit vzniku úrazu, se řídí pouze 57 (57 %) dotazovaných dětí. Tyto pokyny ne vždy dodržuje 40 (40 %) žáků a tři (3 %) žáci dokonce uvedli, že si v podstatě dělají, co chtějí, a tyto pokyny nikdy nedodržují.

Celkem 86 (86 %) dětí láká nebezpečí

a dobrodružství a jen 14 (14 %) dětí uvedlo, že je to neláká. 60 (60 %) dětí nepodceňuje nebezpečí úrazu, 37 (37 %) žáků přiznává, že občas toto nebezpečí podceňuje a tři odpověděli, že si nebezpečí často nepřipouští.

Z těchto odpovědí lze jednoznačně říci, že děti nemají dostatečné množství informací o prevenci úrazů a tím potvrdit hypotézu H 3. V opačném případě by nebylo možné, že by takové množství dětí podceňovalo nebezpečí a jistě by se děti určité řídily pokyny rodičů.

Je sice pravda, že v otázce „Nosiš při jízdě na kole ochrannou přilbu?“ odpovídali žáci takovým způsobem, že je rodiče poučují a dokonce znají i podmínky, kdy nosit přilbu. Většina dětí odpověděla, že přilbu nosí jen při cestě na silnici, na delší cesty, nebo když jim to nakáží rodiče. Přilbu nosí pouze 15 (15 %) žáků, 35 (35%) ji nosí jen v případě výše uvedeném a celých 50 % (50) dětí ochrannou přilbu vůbec nenosí. Nejčastější důvody, proč ji nenosí, uváděly děti především to, že je jim nepohodlná, dívky mají za to, že jim nesluší a velmi mnoho dotázaných odpovědělo, že jim její nošení přijde zbytečné. Přitom statistiky nehod na kolech mluví jednoznačně ve prospěch ochranných přileb.

Mnoho dětí má i vlastní zkušenosti s úrazem. Ze všech dotazovaných pouze 13 (13 %) žáků uvedlo, že dosud žádný úraz nemělo.

Řada autorů uvádí, že velké množství úrazů se stává dětem, které se věnují sportovním aktivitám. Ať už se jedná o jízdu na kole, lyžování, plavání, bruslení, jízdu na kolečkových bruslích atd. Nemusí tedy jít vždy pouze o úrazy v hodinách tělesné výchovy (2, 4). Ptali jsme se dětí i na to, zda se sportu věnují mimo hodiny tělesné výchovy ve škole. Z odpovědí vyplynulo, že často se sportu věnuje 30 (30 %) žáků, 10 (10 %) dokonce závodně, 53 (53 %) žáků sportuje velmi málo a 7 (7 %) žáků ve volném čase nesportuje vůbec.

Zajímalo nás také, zda se děti staly někdy svědky nějakého úrazu a zda dovedou svoje spolužáky poučit o tom, jak se mají chovat při hodinách tělesné výchovy, aby zabránily vzniku úrazu, a pokud k němu dojde, zda vědí, komu tento úraz nahlásit. Každý školní rok začíná ve třídách seznámením se školním řádem, ve kterém je uvedeno, jak se chovat,

pokud dojde k úrazu, a komu tento úraz nahlásit. I přes to 11 (11 %) žáků nevědělo, jakým způsobem se zachovat, 89 (89 %) žáků ví, že každý úraz, který se stane ve škole, je třeba ihned nahlásit vyučujícímu.

Na otázku, zda by dokázali žáci poučit svoje spolužáky o vhodném a hlavně bezpečném chování při hodinách tělesné výchovy, odpovědělo 60 (60 %) žáků, že umí. Neopovědělo 5 (5 %) a 35 (35 %) žáků neví, zda by umělo vysvětlit svým spolužákům, jak se mají chovat při hodinách tělesné výchovy. 80 (80 %) dotazovaných dětí se ve svém životě již stalo přímými svědky úrazu, 20 (20 %) žáků zatím tuto zkušenost nemá.

Zajímalo nás také, odkud mají děti informace o prevenci úrazů a zda vůbec znají výraz „prevence úrazů“. Tento výraz zná 66 (66 %) žáků a 34 (34 %) žáků tento pojem nezná. Nejvíce žáků získává informace o prevenci úrazů, tedy o tom, jak se mají chovat, aby předcházeli úrazům, od svých rodičů. Takto odpovědělo 57 (57 %) dětí z dotazovaných, 13 (13 %) žáků tyto informace získává z médií (z televize, rádia a internetu...) a 30 (30 %) žáků bylo o prevenci úrazů poučeno ve škole. Ani jeden žák neodpověděl, že by tyto informace získal od sestry (viz hypotéza 1).

V podstatě stejné odpovědi byly i na otázku týkající se zdrojů informací o chování v dopravě. 34 (34 %) žáků tyto informace získává ve škole, a to především v předmětech tělesné výchovy a v přírodovědě. Mimo školu tyto informace získává 66 (66 %) dotazovaných žáků od rodičů.

V další otázce jsme se ptali na to, zda si v případě návštěvy lékaře povídají se sestřičkou o tom, jak se mají chovat, aby nedošlo k úrazu. Zde 5 (5%) dětí odpovědělo, že si se sestřičkou na toto téma povídá pouze někdy a ostatních 95 (95 %) žáků takové rozhovory se sestrou v ordinaci lékaře nikdy nevedou. Žádné z dotazovaných dětí nevedlo, že by je během školní docházky navštívila ve škole sestra, která by jim vysvětlila způsob chování, jímž by se předešlo úrazům. Na základě těchto odpovědí jsem mohli potvrdit hypotézu H 2, že děti získávají informace o prevenci úrazovosti ve větší míře z jiných zdrojů než od sestry a částečně potvrdit i hypotézu H 1, že v současné době nejsou realizovány edu-

kační programy prevence úrazovosti dětí sestrami.

Druhou skupinu respondentů tvořily ambulantní sestry Jihočeského kraje. V první části dotazníku pro sestry byly otázky zaměřené na věkovou kategorii, délku praxe a dosažené vzdělání. Druhá část otázek byla zaměřena na edukační činnost sester ve školních zařízeních a na osobní zkušenosti sester s edukací dětí.

Nejvíce sester 80 (86 %) bylo ve věkové kategorii 36 až 50 let, ve věkové kategorii 50 a více let odpovídalo 12 (13 %) sester a jedna (1 %) sestra byla ve věkové kategorii 26 až 35 let. Délka zdravotnické praxe u respondentek byla 11 až 20 let, a to u 68 (73 %) sester, 25 (27 %) sester má zdravotnickou praxi delší než 21 roků.

Tento výzkumný soubor tvořily sestry, které pracují na chirurgických, ortopedických a dětských ambulancích. Z těchto sester mělo 90 (97 %) vzdělání ukončeno maturitní zkouškou na střední zdravotnické škole a pouze 3 (3 %) sestry si vzdělání doplnily o pomaturitní specializační studium. Nebylo tedy možné provádět porovnání odpovědí ve vztahu k dosaženému vzdělání.

Všech 93 (100 %) dotazovaných sester se shodlo, že je mnohem důležitější provádět edukaci u dětí před úrazem, než s ní čekat až po úraze. Tím souhlasí se všemi autory, kteří se problematikou úrazů u dětí zabývají.

Většina sester, konkrétně 86 (92 %) sester, je přesvědčeno, že v naší společnosti není věnována dostatečná pozornost prevenci dětí před úrazem. Všechny dotazované respondentky se ve svých ambulancích setkávají s dětmi po úrazech. Ne všechny si vedou v ambulanci statistiku takových dětí, ale i tak je jasné, že počet dětí po úraze je vysoký. Statistiky uváděné v literatuře a vlastní zkušenosti sester a široké veřejnosti nás stimulují k řešení tohoto problému. Proto by mělo být v zájmu všech sester ovlivnit děti edukací, aby byly ke svému zdraví zodpovědnější a chovaly se tak, aby k úrazům docházelo co nejméně.

S edukací dětí ve školních zařízeních má zkušenost pouze 26 (28 %) dotazovaných sester a zbylých 67 (72 %) sester tuto zkušenost nemá. Ovšem konkrétně na téma „prevence úrazů u dětí“ se edukací ve školách

dosud nevěnovala ani jedna respondentka tohoto výzkumného souboru. Tím se opět potvrzují hypotézy, že v současné době nejsou realizovány edukační programy prevence úrazovosti dětí sestrami a že děti získávají informace o prevenci úrazovosti ve větší míře z jiných zdrojů než od sester (5).

Ve všech knihách a publikacích věnovaných ošetrovatelství se uvádí, že součástí náplně práce sester je i jejich edukační činnost. Ptali jsme se respondentek, zda mají ve své pracovní náplni edukační činnost dětí. Odpovědi byly překvapující, protože z celkového počtu dotazovaných 11 (12 %) odpovědělo záporně a 82 (88 %) sester má v náplni práce edukační činnost (5).

Dále nás zajímalo, zda pracovní náplň umožňuje ambulantním sestram věnovat se edukaci dětí v oblasti prevence úrazů. Pouze 2 (2 %) ambulantní sestry mají vzhledem k svoji pracovní náplni a časovému vytížení možnost se věnovat edukační činnosti, 1 (1 %) sestra odpověděla, že tuto činnost může provádět často. 70 (75 %) sester se nemůže vzhledem ke svému vytížení a pracovní náplni této činnosti věnovat a 20 (22 %) respondentek odpovědělo, že mohou tuto činnost vykonávat pouze výjimečně.

Zajímavé byly i výsledky osobního zájmu sester o edukační činnost. Edukační činnosti dětí by se chtělo věnovat pouze 47 (50 %) dotazovaných ambulantních sester, této činnosti by se nechtělo věnovat 23 (25 %) dotazovaných sester a zbývajících 23 (25 %) neví, zda by chtěly tuto práci vykonávat. Domníváme se, že tyto výsledky jsou ovlivněny i tím, že ne všechny sestry vědí, jak má správná edukace vypadat a jaké náležitosti má obsahovat edukační program. Ze všech 93 sester zná obsah edukačního programu 40 (43 %) a zbývajících 53 (57 %) sester neví, co vše má edukační program obsahovat.

V ČR jsou mnohé školy zapojeny do projektu „Zdravá škola“. Školní sestry by mohly být jednou s perspektivních možností, jak vést zdravotní programy ve školách. Zajímavé jsou zkušenosti z Polska, kde zavedli do škol školní sestry jako sestry komunitně pracující v prostředí škol. Jednou z kompetencí školních sester je právě edukace za účelem prevence úrazů. Z řad dotazovaných sester by se zno-

vuzřízením „školních sester“ souhlasilo 65 (70 %) sester, nesouhlasilo by 6 (6 %) a 22 (24 %) ambulantních sester neví, zda by souhlasily, nebo ne. O práci „školní sestry“ by mělo zájem 30 (32 %) ambulantních sester, 38 (41 %) o tuto práci zájem nemá a zbývajících 25 (27 %) sester si tuto práci nedokáže představit (1).

ZÁVĚR

Problematika úrazů dětí představuje vážný zdravotně sociální problém. Ošetřování pacienta po úraze je ošetřovatelský problém, se kterým se ve své praxi setkává každá sestra. Měla by proto být na něj připravena. Sestry by měly hrát důležitou úlohu v prevenci vzhledem k již zmíněné změně koncepce zdravotnictví a kompetencí sester. Vhodná a včasná edukace dětí sestrami by mohla kladně ovlivnit počty úrazů dětí.

Výsledky výzkumu odhalily nedostatky v edukaci dětí v prevenci úrazů ze strany sester. Bylo zjištěno, že sestry nemají dostatečné znalosti a vědomosti o vedení edukace. Přesto, že sestry by měly zájem o edukaci dětí, nemohou se jí vzhledem ke svému pracovnímu a časovému vytížení plně věnovat. Žádné z dotázaných dětí se během své dosavadní školní docházky nesetkalo ve škole se sestrou edukující děti o vhodném chování, které by napomohlo snížení rizika vzniku úrazu. Žáci získávají informace o prevenci úrazů především od rodičů, ve škole a z médií, ale ne od sester. Dosud získané informace o prevenci úrazů v mnoha případech děti nerespektují, nedodržují bezpečnostní předpisy, neřídí se radami dospělých a podceňují nebezpečí úrazu.

Výsledky výzkumu poukázaly na skutečnost, že nejsou programy prevence úrazů sestrami prováděny a informovanost dětí

o možnostech předcházení úrazů nejsou dostatečné. Získané informace mají děti převážně od rodičů a ze školy.

Hypotéza H1: V současné době nejsou realizovány edukační programy prevence úrazovosti dětí sestrami, byla potvrzena. Hypotéza H2: Žáci ZŠ získávají informace o prevenci úrazovosti ve větší míře z jiných zdrojů než od sester, byla potvrzena. Hypotéza H3: Žáci ZŠ nemají dostatečné informace o prevenci úrazů, byla také potvrzena.

Výsledky výzkumu by měly být motivací pro sestry, které se dosud edukační činností v oblasti prevence úrazů nevěnovaly. Dále by pak mohly být podkladem pro vytvoření preventivního programu určeného pro děti základních škol, který by byl zaměřen na prevenci úrazů, nebo podkladem pro plán dalšího vzdělávání ambulantních sester v oblasti edukace dětí.

LITERATURA

1. Boledovičová, M., Křištofová, E., Nádaská, I.: Školní sestra a její úloha při ochraně zdraví. In: Sestra, 2004, 14, 9, s. 36, ISSN 1210-0404.
2. Grívna, M., Benešová, V., Bouška, I. et al.: Dětské úrazy a možnosti jejich prevence. 1. vyd., Praha: Centrum úrazové prevence UK 2. LF a FN Motol, 2003, s. 143. ISBN 80-239-2063-4.
3. Grívna, M.: Metodika prevence úrazů na komunitní úrovni. Praha: UK 2.LF, 1999, s. 35. ISBN 80-238-4154-8.
4. Velemínský, M.: 3x333 otázek pro dětského lékaře. 1. vyd., Praha: Triton, 2002, s. 247. ISBN 80-7254-290-7.
5. Závodná, V.: Pedagogika v ošetrovatelstve. 1. vyd., Martin: Osveta, 2002, s. 94. ISBN 80-8063-108-5.
6. Čapková, M., Velemínský, M., Utonutí a zranění související s vodou. Zdravotně sociální problematika. Triton, Praha, 2005. s. 54. ISBN 80-7254-715-1
7. Čapková, M. Úrazy dětí – rizika a prevence nejen ve škole. In School and Health 21. Sborník z konference Škola a Zdraví 21, 15.-16. září 2005, Brno. 2005. ISBN 80-7315-119-7

Ivona Greplová a Alena Machová
machova@zsf.jcu.cz